

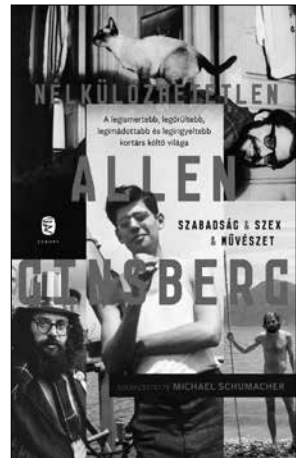
EGY ELTÖKÉLT KÖLTŐ

Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg. Szerkesztette Michael Schumacher

„Allen Ginsberg. Lassan rá kell eszmélnünk, hogy nem mindenki ismeri ezt a nevet” – írja a kötet magyar előszavának első mondatában a szerkesztő, Gyukics Gábor. Ami némileg ellentmond a borítón olvasható vevőcsalogatónak: „A legismertebb, legőrültebb, legimádottabb és legirigyeltbb költő világa”. Elvileg lehetne persze, hogy utóbbi az amerikai olvasóknak szól, hiszen a kötet – és ez fontos – konzervkönyv abban az értelemben, hogy a koncepció, a válogatás, a szövegek sorrendje stb. a *The Essential Allen Ginsberg* szerkesztőjének, Michael Schumachernek a munkája, a magyar változat ennek változtatás nélküli fordítása. Csakhogy az interneten talált képek tanúsága szerint épp a borító más: az amerikai kiadáson nem szerepel a bombasztikus (amúgy Ginsberg alkotától egyáltalán nem távol álló) szlogen, és ez megkíméli Schumachert, hogy az amerikai kiadás előszavában a Gyukicséval lényegében egybevágó mondata („a könyv bevezetesként szolgál azon olvasók számára, akik nem ismerik Ginsberg költészetét...”) ellentmondásba keveredjen a saját kötetével.

Persze felmerül, hogy kiknek szól a kötet. A magyar kiadás nyilvánvalóan azoknak az új generációs olvasóknak, akik érdeklődnek a költészet, a beatgeneráció életérzése, filozófiája, esztétikája iránt, következőképp mégiscsak ismerik valamennyire Ginsberg nevét. Ha ebből indulunk ki, nem teljesen látszik indokoltnak a *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg* megjelentetése. Ginsberg a magyarul kifejezetten jól hozzáférhető amerikai költők közül is kiemelkedően a legtöbbet publikált szerző, különösen ha csak a 20. századot vesszük alapul. 1973-ban a *Nagyáruház Kaliforniában*, 1984-ben *A leples bitang*, 1990-ben a *Május királya*, 1996-ban pedig a *Halál Van Gogh fülére* jelent meg, valamint 2005-ben két legjelentősebb verse, az *Üvöltés* és a *Kaddis* külön is, kétnyelvű kiadásban. Ezek mindegyike elérhető antikváriumokban (a számtalan antológiáról nem is beszélve). Közülük a *Halál Van Gogh fülére* több mint kétszer annyi verset tartalmaz, mint a most megjelent válogatás. A *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg* összesen 15 új verset számlál Barna Imre és Gyukics Gábor fordításában (a fennmaradó 24-et Eörsi István és Orbán Ottó korábban megjelent fordításában közli újra a kötet), igaz, köztük jó néhányat Ginsberg maga kiemelkedő jelentőségűnek ítélt saját, nem kis terjedelmű életművében (*A változás: Kiotó-Tokió expressz; Wichita vortex szútra; Walesi látogatás*). Olvasóként minden új Ginsberg-versnek örülünk, ugyanakkor az újonnan magyarra fordított darabok alapján felmerül, hogy a korábbi magyar kötetek szer-

A verseket fordította Barna Imre, Eörsi István, Gyukics Gábor, Orbán Ottó. A prózákat fordította Fenyőesi Orsolya, Gyukics Gábor, Schultz Judit.
Európa Könyvkiadó
Budapest, 2022
456 oldal, 7999 Ft

kesztői talán nem véletlenül hagyták ki őket. Lehet, hogy Michael Schumacher valamiféle reprezentativitásra törekedett, ha egyáltalán ilyen igény felmerülhet egy olyan kötetben, amelybe egy költői életműnek jóval kevesebb mint tíz százaléka kerül be. Az nyilvánvaló, hogy Schumacher az oeuvre keresztmetszetét szerette volna megjeleníteni – de egyáltalán nem biztos, hogy egy magyar kiadásnak ugyanez a feladata.

Ez persze a *Nélkülözhetetlen* messze túlmutató probléma: ha egy versfordításkötetet nem magyar szerkesztő válogat, akkor óhatatlanul háttérbe szorulnak alapvető szempontok: milyen versek vannak már meg magyarul, mik lehetnek a feltételezett magyar olvasóközönség elvárásai, mely versek fordíthatatlanok vagy tartalmazznak fordíthatatlan részeket, melyek azok, amelyek oly mértékben kultúrafüggők, hogy megértésükre csak alapos jegyzetapparátussal van esély (szemben az eredeti nyelven olvasókkal), stb. Mégis egyre inkább ilyen versfordításkötetek jelennek meg magyarul (Simon Armitage válogatott versei, Picasso versei stb.). Érthető, hogy a kiadókat pragmatikus és kényelmi szempontok vezérlik (elsősorban jogdíjúgyek), de ez a gyakorlat egészségtelenül szűkíti a hazai költői és műfordítói szakma mozgásterét. Az pedig kifejezetten diszfunkcionális, hogy az ilyen konzerv-versválogatások (a konzerv itt nem minőségjelző) borítóján a szerző mellett az eredeti szerkesztő neve szerepel, aki az esetek többségében az adott életmű filológiai szakértője ugyan, de a magyar olvasók döntő többségének nem jelent semmit, másrészt ez a megoldás nem számol azzal, hogy a fordítás során legalább ilyen fontos – és a célközönség számára jó esetben többet mondó – nevek szorulnak le a címlapról, tudniillik a fordítóké.

Mindenesetre a kötet a Ginsberg-költészet teljes vertikumának bemutatására vállalkozik, az egészen korai versektől a késői darabokig, két ciklusban: „Versek” és „Dalok” cikluscím alatt, utóbbi kategóriába mindössze három dalt sorolva. Ha valaki pusztán ebből a kötetből indul ki, nemigen fogja érteni, hogy miért ez a felosztás. Hiszen a dal mint lírai műfaj erős zeneiségű és/vagy szabályos tagolású vers, és a korai, Barna Imre által fordított versek között számos ilyen van, az egyiknek történetesen épp *Dal* a címe is. Csakhogy Ginsberg számos verse mellé kottát is közöl (például a *Collected Poems*ban), ám ezek a *The Essential Allen Ginsberg*ből kimaradnak – pedig alighanem ez lehet a megfejtés.

A korai versek (lírai értelemben vett dalok) formai és tartalmi szempontból is termékeny ellentmondásban állnak a kötet későbbi, prózai műveket tartalmazó részében írottakkal. „A hagyományos formákkal (kötött sorok és versszakok) ott a gond – írja a későbbi, teoretikus Ginsberg –, hogy túl szimmetrikusak, mértaniak, számszerűen is eleve meghatározottak – ellentétben elmémvel, melynek se kezdete, se vége, és gondolataimnak sincs fix mértéke...” (*Amikor a zene irányt vált, megremegnek a városfalak*) A Kerouacnak és Cassadynek írt levelében pedig így vall a korai versekről, lényegében azzal kérkedve, hogyan sikerült megvezetnie szintén költő apjának ismerősét, a később az *Üvöltés* előszavát jegyző William Carlos Williamst: „egy rakás szar, hulladékok, amiket a naplóimból guberáltam elő, és versekké tördeltem őket, de olyanokká, amikből parancsra is akár napi tízet megírnék”. Kevés olyan vers van ezek között, amelyben már tetten érhető valami a (nem sokkal) későbbi Ginsberg vácogós fizikai szenvedélyéből. Ilyen a Rimbaud-t idéző metafizikus hajléktalan (Orbán Ottó kissé shakespeare-ien antikizált fordításában a címe *A leples bitang* – Somlyó György *A csuklyás csavargónak fordítja*):

Visítok rakpart paraszadon
Testem egy gáztartálynak adom

A motívum közel áll az *Üvöltés* híres sorában (feltehetőleg Herbert Hunckérről) írtakhoz, azzal együtt, hogy az *Üvöltés*re hirtelen kialakult Ginsberg sajátos, a korai verstől egészen különböző hangja:

kik egész éjjel vérrel teli cipőikben járkáltak a hóbucka dokkokon
és egy gözzel és ópiummal teli szobába nyíló ajtóra vártak East Riverben...

A leples bitang inkább Nagy László:

Ki tapad rám ha nő a sötét
Hashoz a has és térdhez a térd
Ki tekint csuklyás szemembe
Ki tapad zúzó [a korábbi kiadásokban helyesen: zúzos] ölemre

Az *Üvöltés* talán valamennyire Kassák. Orbán Ottó Ginsberg-fordításaiban egyébként feltűnő, mennyire képes azonnal ráhangolódni egy-egy valamelyest is hasonló magyar költői hangra. Mint az egyik igazán nagy Ginsberg-versben, a *Napraforgó szutrájában*, amelyben hol a mikroszkopikus víziójú Juhász Ferenc

és a szürke Napraforgó a lenyugvó nappal szemben
siváran recsege és porosan ingadozott a korommal
a köddel és hajdani mozdonyok füstjével a szemében –
megtörtén lekonyuló vizenyős tövis-pártája rozszant korona
volt, tányérből a magok kihulltak, a fényes levegő fogait
gyorsan hullatós szája, szőrös fején a sugarak bélyege
akár egy megaszalt drót pókháló,

hol Füst Milán döngő hajnalodású körmondatai tűnnek fel:

Hány légy sziszegett körbe téged korom ártatlanja, míg
a vasutak mennyét és virág! lelkedet áldoztad?

Az 1926-ban született Ginsberg két vitathatatlanul legjelentősebb kompozíciója az 1954–55-ben írt *Üvöltés* és az 1957 és 1959 között készült *Kaddis*. Ez egyáltalán nem azt jelenti, hogy ne lennének később is nagy versei, például a *Könyörgöm uram* (1968), amely ebbe a kötetbe sajnos nem került be (holott decens megélhetést biztosított volna a honi fóliaüzemeknek), vagy a *Halotti lepel* (1983), de a fejlődése inkább extenzív volt, mint intenzív. Mintha azzal, hogy a két korai hosszúverssel (különösen az *Üvöltéssel*) nemzedékének, a beatgenerációnak általános életérzését fogalmazta meg sokkoló pontossággal, arra kárhoztatott volna, hogy a későbbiekben is mondja meg a tutit. Különös, hogy a jellegzetes kelet-európai vátesz-költő szerep a térségen vagy épp Latin-Amerikán kívül épp az USA-ban jelenik meg időről időre. Bár ott talán nem annyira nemzeti, hanem inkább univerzális társadalmi sorskérdésekben várnak válaszokat a költőktől – Ginsberg előtt például Robert Frosttól is. Ginsberg is inkább afféle orákulum-költő volt: repertoáron tartotta a hidegháborút, a bel- és világpolitikát, az amerikai életformát, a kapitalizmust és a kommunizmust, a különböző tudatformáló szerek hatásait és legalizálását, a szexet, a homo- (és hetero)szexualitást, Istent és a vallásokat, elsősorban a buddhistát, de a zsidót és némileg a keresztényt is, ember és világ viszonyát, a fenntartható fejlődést (a beatköltők, elsősorban Gary Snyder és Philip Whalen az elsők között kezdték használni a kifejezést az ötvenes években, maga Ginsberg pedig egyik hosszabb, a kötetben nem szereplő versének az *Ecologue* [Ekológia] címet adta), vagy épp nemzedékének kultikus figuráit (elsősorban a bálványozott Kerouacot).

Miközben a megmondóemberség veszélyeire már az *Üvöltés* megjelenésekor felhívták a figyelmét épp a hozzá közel állók. Kerouac túlságosan direktnek érezte, míg Jack Spicer

sommás véleménye szerint „az Üvöltés, a világ legjobban reklámozott verse, egy nagy rakás szar” (ez talán allúzió Ginsberg saját korai verseiről írtakra – bár nem valószínű, hogy Spicer ismerte a Kerouacéknak írt levelet). Mai fülle ez az üvöltés kevésbé hallatszik indulatos süvöltésnek, inkább sikítésnek, siratónak, nemzedéki kaddisznak. Méltán. Csak találmra néhány kortárs a beatnemzedékből, akik közül némelyikre Ginsberg utal is az *Üvöltésben*. William Burroughs, a *Meztelen ebéd* írója Mexikóban 43 éves korában agyonlőtte a feleségét – állítása szerint heroin- és alkoholfogyasztás közben Tell Vilmosként, pisztollyal le akart löni egy almát a fejéről. Bill Canastra 28 évesen, részegen, indulás közben megpróbált kimászni a New York-i metró ablakán; egy oszlop lefejezte. Lucien Carr költő tizenkilenc évesen megölt egy öt régóta szexuális ajánlatokkal zaklató férfit. Carl Solomon, író, dadaista gesztusként önkéntesen elmeegógyintézetbe vonult; neki dedikálta Ginsberg az *Üvöltést*. Lew Welch, költő, 46 évesen egy 22-es kaliberű Smith & Wessonnal örökre eltűnt a kaliforniai hegyekben. Elise Cowen költő 29 évesen, többszöri idegösszeomlás után szülei kilencedik emeleti lakásának csukott ablakán kiugorva lett öngyilkos.

Hozzájuk képest Ginsberg, a borítólapon írtakkal szöges ellentétben („legörültebb költő”), olyan kiegyensúlyozott, mint egy mérlegképes könyvelő.

Pedig minden oka megvolt, hogy jó eséllyel induljon a bedilizési versenyben. A *Kaddis* olvasása közben az ember időnként a fejéhez kap: hogyan lehetett ezt ép ésszel megúszni? (Az *Üvöltés* bevezetésében William Carlos Williams is így fogalmaz: „Soha nem gondoltam, hogy megéri a felnőttkort, és verseskötetet ír”). Egyébként írás közben maga Ginsberg is unos-untalan föltekerte magának ugyanezt a kérdést, és ezt bele is írta a versbe. Nagyon személyes mű ez, és egészen háborzongató anyja fokozatos elborulásának pontos és gyötrelmesen hosszú leírása. Mármost egyáltalán nem maga az írás gyötrelmes – a 26 oldalas verset, amelynek a felolvasása is jóval több egy óránál, képzelenség letenni. Hanem a tapasztalat: a lélepülés és a vele járó személyes és családi gyötrelmek. Van benne valami mélységesen kelet-európai, és nem elsősorban a zsidó-orosz-kommunista szál miatt. Inkább a kitárulkozás, a kegyeletsértés határán egyensúlyozó humor botrányos abszurditása okán. Mind a nyelvi ambivalencia („örült vagy, Mama”), mind az undor katarzisa valahogy ismerős. A fia előtt magát pucéran kellett hánjas, bolond anya képe és a fiú gondolatai vele kapcsolatban például óhatatlanul Petrit idézi (*Hogy elérjek a napsütötte sávig*) – vagy fordítva.

A *Kaddis* minden Ginsberg-kiadás kötelező darabja. A magyar *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg* Eörsi korábban számos helyen megjelent fordítását mintha néhol gondozta, javította volna. Ugyanakkor sajnos átveszi az amerikai kiadás hibáját, amikor az ötrészes *Kaddis* külön alcím (*Himmusz*, a korábbi kiadásokban – helyesen – *Himmmusz*, angolul *Hymmn*) alá tartozó utolsó három részét új oldalon közli úgy, hogy az alcím a kötet verscímeivel azonos betűméretű. Épp azokat zavarhatja ez meg, akik először olvassák.

Vannak egyéb zavaró tényezők is. A szöveggondozás enyhén szólva nem a kötet erőssége. Egyes új fordítások annyira hemzsegnak a helyesírási és sajtóhibáktól, hogy a „kiadói szerkesztő szakirányú továbbképzés” előadótermében (vagy legalább a szeminárium szobájában) méltán ki lehetne állítani tipográfiai lóként:

jeges robbanás naplementekor a Pike Peak felett, a Tetonok felé
hullámoznak a Wind River csúcsai, egy lehelet visszatér Jackson Hole völgyé-
be, a tehénnel [sic!] pettyezet [sic!] hatalmas síkos fűves [sic!] síkságokhoz, a
pusztaság egy sarkába,
szeptember nyughatatlan szele az aszfalt úton [sic!] és a sáros
parkolóban, a fa lépcsőn [sic!] a szélben a vörös drótköltépálya [sic!] felvonó
alatti Teton village kávézóba.

Egy versfordításkötet kritikájának nem dolga a helyesírási hibák kipécézése – csakhogy itt teljes oldalak vannak, ahol inkább a helyesen írt szavakat volna művészet kipécézni. Ráadásul ezek a hibák nemcsak számosak, hanem súlyosak is – több vers egy magyar érettségien 0 pontot kapna helyesíráásra. Félreértés ne essék: ez nem csak a fordító-szerkesztőnek felróható. Az ilyen kaláka-fordításkötetekenél az egyik fordító a szerkesztő is egyben, hogy a kiadó megspórolja a szerkesztő gázsiját. Ez önmagában nonszensz: a szerkesztő egyebek mellett épp attól szerkesztő, hogy külső szemmel tud ránézni a fordításokra. De hát ide jutottunk: a versfordítók így is örülnek, hogy egyáltalán fordíthatnak verset, és egymás fordításait szerkesztik. Csakhogy ennél a kötetnél teljesen világos (vagy legalábbis nagyon remélhető), hogy a szerkesztő Gyukics fordításait senki sem olvasta el, mielőtt nyomdába került. Soha senki nem vette magának a fáradságot, hogy ráeressen bármiféle helyesírás-ellenőrző programot, amivel legalább a hibák egy (nem is kis) részét néhány óra munkával ki lehetett volna szűrni.

Ide vezet, amikor egy szakma (a könyvkiadás) szabályaira fittyet hánynak. Persze lehet így is könyvet kiadni: a költségek alig egy-két százalékát megspórolva okosban. Csak kérdés: az Európa a maga valaha patinás múltjával tényleg így akarja-e a fiatal közönség számára Ginsberget vonzóvá tenni. Vagy bárkit. Nincs hír arról, hogy a *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberget* lefóliázták-e már, de ha igen, bármikor védekezhetnek azzal, hogy nem a tartalma, hanem a trágár szövegállapot ütközik a gyermekvédelmi törvénybe. És kérdés az is, hogy ha egy ilyen kiadó döntéshozóinak otthonában hidegburkolás után két hónappal a padlólapok libikóka-üzemmódba kapcsolnak, vajon mekkora átéléssel kezdenek lamentálni a mesterségek lezüllése okán.

A szöveg romlottságának a járulékos hatásai is pusztítóak. Ginsberg költői nyelve nemcsak (és nem is mindig) köznapi, hanem természetesen invenciózus is. A fordító elemi kihívása, hogy ezt magyarul is visszaadja, és ez számos esetben sikerül is. Az *Éjszakai városi heroininfeszko* például olyan cím, amiről az olvasó rögtön megérzi, hogy Ginsberg, ha elmagyaráznák neki, örömmel rábólintana. Csakhogy helyenként, az omladozó szövegkörnyezetnek köszönhetően, bizalmatlankodva fogadjuk a fordítói invenciókat. Amikor például azt írja, hogy

Ötven éve, az ő erőszakosságával
kezdődött a gyűlölet örvénye
ami lombtalanította a Mekong Deltát,

akkor, ha az előzményektől eltekintünk is, a három soron belüli két vesszőhiba és a helytelenül írt tulajdonnév miatt az ember elkezd gyanakodni, hogy a „lombtalanítani” nem a sokkal gyakoribb „lomtalanítani” akart-e lenni, és elkezd utánanézni az eredetiben – – –

De nem. Szerencsére nem. Ihletett és jó szó ez ide. Kár, hogy – alapos – gyanúval fogadtuk.

Pilinszky jégüres villanykörtéiről nemcsak az előző sorban szereplő jégüres csillagoknak hála nem merül fel, hogy talán inkább légüresek, sőt nem is csak a jellegzetesen pilinszkys szóösszetétel (csillagháló, plakátmagány, mélyvilági, kockacsend) miatt, hanem azért sem, mert a Pilinszky-kötetek szövegminősége nem ad okot az elbizonytalanodásra.

Amiért tényleg nélkülözhetetlen a *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg*, az a kötet második, prózai műfajokat tartalmazó fele: esszék, naplórészletek, interjúk, levelek, sőt kommentált fotók. Ginsberg prózájából eddig csak hébe-hóba, elszórtan jelentek meg részletek, és a mostani bő kétszázötven oldal prózai szöveg mindenképp árnyalhatja a költői életműről kialakított képet is.

Először az tűnik fel, hogy prózájában, még a magánjellegűekben is, Ginsberg sokkal kevésbé hajlamos elveszteni az arányérzékét, mint a hosszúversek némelyikében. Józan,

kifejezetten élesen látó megfigyelő, mind poétikai, mind politikai kérdésekben. Amerikakritikája például az általa nagyra tartott Majakovszkijéhez hasonlóan éles, csak épp jóval hitelesebb, egyrészt mert belülről jön és konkrét, másrészt mert egyáltalán nem naivan egyoldalú: baloldalisága nem vakítja el a létező szocializmus csődtömegének felismerésében: „A demokrácia, ahogy korábban szentimentálisan gondolták, ma talán lehetetlen (ahogy az Államok példája is bizonyítja), mert minden egyéni kiterjedt visszacsatoló mechanizmusok – nevezetesen a tömegmédiá – orientálnak menthetetlenül, különösen a tudatküszöb alatti szinteken. Ugyanez a probléma Oroszországban, Kínában, Kubában” (*Prózai hozzájárulás a kubai forradalomhoz*). Az idézet első mondata szinte látnoki. Kár, hogy az egalitárius „ugyanez” (az esszé 1961-ben íródott) sokat ront az összhatáson.

Igazi kuriózum az 1966-os Allen Ginsberg költő nyilatkozata az Amerikai Szenátus Igazságügyi Bizottságának New York-i speciális albizottsága előtt. A sokat és nyilván okkal kárhozott amerikai törvényhozás nyílt meghallgatáson kérte ki egy hippy véleményét az LSD-ről a könnyű drogok szankcionálásáról szóló törvénytervezet vitája során, nem egészen egy évtizeddel az után, hogy ugyanezt a hippit és könyvkiadóját, Lawrence Ferlinghetti az amerikai ügyészség obszcén irodalom terjesztése és közszeméremstértés miatt letöltendő börtönbüntetéssel fenyegető bűnvádi eljárás alá helyezte – ám a bíróság felmentette.

Az irodalmi obszcenitásnak különben Ginsberg nemcsak művelője, hanem teoretikusa is volt, különösen ami a szexualitás mint deviancia és a totalitarizmus közötti összefüggést illeti – még ha a tárgyban kifejtett gondolatai írásaiban elszórva található is meg. Egyik esszéjében [*Állásfoglalás (a cenzúráról)*] például maga is idéz egy kínai egyetemen hosszabb időn keresztül oktató amerikai professzortól: „Kínai hallgatóim a szexuális mélyajulás állapotában leledztek, de még eme örült elnyomás alatt is megéreztem, hogy a kínaiak többsége reménytelenül romantikus, nyitott ajtókat döngöztünk. Az igazi szexuális energia komoly fenyegetést jelent a politikai tekintélyre. A morális sztálinisták nem tévedtek.”

Ami Ginsberg poétikai fejtegetéseit illeti, talán a legizgalmasabbak a szabadverssel, annak formájával, prozódiajával kapcsolatos műhelytitkai. „Én mindent megtettem, hogy az *Üvöltés* prozódikus felépítését tisztázzam” – írja az *Amikor a zene irányt vált, megremegnek a városfalak* című esszéjében –, „erre mind a mai napig belefutok olyan kritikába, mely akárha kedvező, feltételezi, hogy engem nem érdekel a forma, verseimnek nincs formája – mindössze azért, mert képtelenek lennének [ez a szó fordításban felesleges és értelemzavaró] ráismerni azokra a formákra, amikről előtte még nem hallottak, amik nem az ő akarataikat, elvárásaikat tükrözik...” Aztán amikor egy interjúban Thomas Clark rákérdez, hogy az *Üvöltésben* és a *Kaddisban* klasszikus verslábakat használ-e, Ginsberg így pontosít: „Igen, de nem sok haszna volt, mert valójában nem a klasszikus időmérték foglalkoztatott, hanem saját, idegi és írói impulzusaim. Érted, az a különbség, adódik ám különbség aközött, hogy valaki vagy azzal ül le, hogy egy előre meghatározott metrikus sémában fog verset írni, vagy hogy valaki fiziológiai mozgásokkal[,] folyamatokkal dolgozik, és elérkezik egy sémához, és hát talán épp egy olyan sémához érkezik, aminek már neve is van, sőt használták már tán az antik korban is – de ő organikusan érkezik meg hozzá, nem szintetikus. Senkinek semmi kifogása nem lehet a jambikus pentameter ellen sem, ha az az elménél mélyebb forrásból fakad fel – tehát a légzés eredménye, a hasból és a tüdőből jön.” Voltaképp a szabadvers metrikus periódusaira utal itt, nagyon is hitelesen – de hát miért ne fakadhatnának akár az elméből ezek a metrumtöredékek: egy távoli verssorból, aminek a szavai nem is rémlenek, vagy annak emlékéből, hogy milyen ritmusban vert szét valaki egy csehszlovák telefonfülkét? Mindezen túl Ginsberg itt mint ha valami inverz Pierre Ménard-t alkotna meg. Borges hősének az volt a célja, hogy tudatosan és betű szerint újírja Cervantes spontán művének két és fél fejezetét. Ginsberg pedig itt *in extremis* mintha nem zárná ki a spontán módon, mintegy akcidentálisan, belülről létrehozott shakespeare-i szonettforma lehetőségét.

Felettébb gondolatébresztő, amit az amerikai prozódia évtizedekkel korábban petrikálódott interpretációjának retrográd hatásáról mutat be két konkrét, iskolai tananyagban szereplő vers kapcsán. Mondanivalójának lényege, hogy a két idézett verssor valójában nem úgy hangzik, ahogy a szabályos metrizálás alapján a „kockafejek” szeretnék, hogy hangozzanak. Ez minden bizonnyal így van, már csak azért is, mert abban a metrumban, amely a szóhangsúlyon alapul, óhatatlanul van valamilyen koronként és beszélőnként változó subjektív elem. Különös, de a magyar ütemhangsúlyos verstan számára is tanulságos ez az okfejtés, amikor az mechanikus, mindent felülíró főszabályként alkalmazza, hogy a magyar kötött szóhangsúlyú nyelv, következőképp kontextustól, szándéktól, mindentől függetlenül minden szóban az első szótagra esik a nyomaték. Ebből adódik aztán ugyanaz a fajta értelemvesztő óvodás skandalálás, ami ellen Ginsberg berzenkedik.

Apropó, kockafejek. A fordítás prózai részének, a költői részhez hasonlóan, a legerősebb eleme a kortárs köznyelv bátor használata („vágjátok?”, a Kőbükít idéző „univerzumbéli unokatesó”, „tényleg teljesen el vagyok havazva” és ugyanazon az oldalon „el vagyok heti egy óra megtartásával” – szóval itt még a helyesírás-ellenőrző is működött). Sajnos azt, hogy melyik konkrét megoldásért kit illet dicséret, nem tudjuk, ugyanis – felfoghatatlan módon – a prózai szövegek esetén sem az egyes szövegek után, sem a fejezetek előtt, sem a tartalomjegyzékben semmilyen módon nincsenek feltüntetve a fordítók. A kolofon alapján mindössze annyit tudhatunk meg, hogy a prózai részeket Fenyvesi Orsolya, Schultz Judit és Gyukics Gábor fordította, de hogy melyiket ki, azt nem. Azért a fordítóknak ennél több dukál.

A kötet néhány helyéről össze lehet szedni, kik azok, akiket Ginsberg intenzíven olvasott, és állítása szerint tanult is tőlük. Tanulságos lista ez. Vannak egyértelmű elemei: Whitman, a Zsoltárok könyve, Jeremiás siralmi (a magyar változatban: lamentációk), Shelley, Blake, Hart Crane, Melville prózája (meg Kerouacé, de az kevésbé), esetleg Majakovszkij, Pound cantói és a szabadversíró Apollinaire – a lélegzetük okán. Lorcától *A költő New Yorkban* kötet, nyilván a szürrealis-szürrealista város miatt. William Carlos Williams talán inkább csak tiszteletből említi Ginsberg, meg a korai versek (és esetleg a *Paterson*) miatt. Na és Emily Dickinson? Kevés Ginsbergétől eltérőbb versvilágot lehet elképzelni (Dickinson sokszor beszélt keveset, Ginsberg sokszor sokat), de mintha mégis tanult volna az extravagáns utód a zárkózott elődtől: a *Kaddis* gyakori és drasztikus, gondolatmegszakító hármás gondolatjelei nemigen jöhetnek máshonnan, mint Dickinson minikaddisaiból. Csak míg Dickinsonnál az elhallgatásra utal ez az írásjel, Ginsbergnél kezdésre és újrafogalmazásra kényszerít.

A Ginsberg által emlegetett hatások közül a talán az egyik legtöbbször hivatkozott Artaud-é a legkevésbé meggyőző. Pedig a rokonítás motívuma nyilvánvaló, Ginsberg úgy véli, az őrült költőben megtalálta egy őrült kor őrült költőinek, így saját magának az elődjét. Csak úgy tűnik: az elmebetegség nem tanulható – az eleve tudatmódosult Artaud még akkor is eszelősebb az *Üvöltés* II., tudatmódosító szerek hatása alatt írt részénél, amikor a napi étkezését taglalja.

Ginsberg naplójának a kötetbe válogatott hét bejegyzésénél Michael Schumacher érdekes megoldással él: az egyes szövegek előtt-után, tipográfiaileg is megkülönböztetett módon, röviden kontextusba helyezi magukat a bejegyzéseket. Ezek a többnyire valóban jól orientáló fejjegyzetek némileg emlékeztetnek Hemingway vignettáira *A mi időnkben* kötetből – azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy azokat maga a szerző írta. Schumacher időnként túllép a tájékoztatáson, sőt az értelmezésen is, és értékkel („Megható, milyen emberséggel fordul az utcán látott haldokló felé”) – ez pedig nem a szerkesztő feladata, különösen, ha nem elő- vagy utószóban, láb- vagy végjegyzetben teszi ezt, hanem a szöveg közé iktatott lapokon.

A válogatás, ekkora életműből, nem lehetett könnyű feladat. A leveleknél helyenként van olyan érzése az embernek, hogy egy-két darab inkább a címzett vagy a körülmények jelentősége miatt került be a kötetbe, például az 1957. április 3-án Ferlinghettinek írt szöveg, amely nyilván az *Üvöltés* körül készülő botrány előjelének dokumentuma: pontosan két hónappal a City Lights Kiadó könyvesboltvezetőjének, Shigeyoshi Muraónak letartóztatása előtt íródott – csak hogy ez sem a levélből, sem a kötet más helyeiről nem derül ki, ennek híján pedig a levél meglehetősen partikuláris, még csak irodalomtörténeti jelentőséggel sem bír.

Akik eddig nem ismerték, a *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg*ből, a kötet minden baja ellenére, az esetek többségében megalkuvás nélküli, vagy legalábbis csak vállalható kompromisszumokra hajlandó, eltökélt költőt ismernek meg, aki, ha tabukról beszélt is, csak nagyritkán öncélúan, és akinek felháborodott székepszisét évtizedek múltán is felháborodott székepszissel olvassuk:

„Mennyi képmutató lakja Amerikát? Mennyi felfedezésektől reszkető birka? Miféle hatalmat helyeztünk magunk fölé, hogy már nem vagyunk, akik vagyunk? Ki tilthatná be a műalkotások nyilvánosságát? Miféle összeesküvőknek állhat hatalmában tudatosságunk módozatáról, szexuális örömeinkről, dolgainkról, szerelmeinkről dönten? És háborúinkért miféle démonok felelősek?”

Kodály
KÖZPONT / CENTRE

2024
jan
22
19⁰⁰

JAZZB&IS + KAL&KA

kodalykozpont.hu

A Magyar Kultúra Napja
KODÁLY KÖZPONT

ZSOLNAY
ÖRÖKSÉGKEZELŐ
NKFT.

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERSIUM

PAPPAS[★]
KULTURÁLIS ÉS
SZOCIÁLIS ÉRTÉKELŐ

MUSIC
MANAGEMENT
BUDAPEST

PRINT

ELŐFIZETÉSI AKCIÓ – TAVALYI ÁRAKON

Napjaink gazdasági helyzete a folyóirat-kultúrát, így a Jelenkort is érzékenyen érinti, ezért kénytelenek vagyunk megemelni a lap árát. Jövő évtől félévre 6600, egész évre 12 100 forint lesz a folyóirat ára. Ám ha 2024. január 15-ig fizet elő, még a tavalyi áron – fél évre 5940, egész évre 10 890 forintért – tudja megvásárolni a Jelenkort.

WEB

JELENKOR.PDF HAVI 500 FORINT AZ IRODALOMÉRT

A Jelenkor folyóirat PDF-formátumban is megvásárolható, lapszámonként mindössze 500 forintért. Sőt, aki a teljes 2024-es évre előfizet, kedvezményes áron, 5000 forintért hozzájut a folyóirat egész évfolyamához.